

Wellicht kan men aan het voorafgaande nog een algemene conclusie verbinden: deze namelijk, dat het Episcopaat de neiging had om bij de toepassing van de beginselen zich niet te ver te verwijderen van de praktijk, althans op die praktijk niet vooruit te lopen. Dat hing, zoals wij al eerder schreven, met de positie der bisschoppen samen. Een lichaam als de Schoolraad gaf aan de aangesloten schoolbesturen slechts aanbevelingen; het was de eigen verantwoordelijkheid dier schoolbesturen of zij die aanbevelingen wensten op te volgen. 'Als herders Uwer zielen' gaven daarentegen de bisschoppen aan de katholieke gelovigen bindende instructies, op welke niet-naleving zware kerkelijke straffen gesteld waren. Dat vergde, meenden de bisschoppen, niet alleen een voorzichtiger, maar ook een genuanceerder aanpak waarbij men met allerlei grensgevallen rekening hield en er in het algemeen naar streefde, van de gelovigen niet meer te vergen dan men in redelijkheid van hen verwachten kon.

Men neme het belangrijke mandement van eind januari '41, door ons in ons vorige deel gememoreerd. De gelovigen kregen toen te horen dat 'het enkele lidmaatschap (van de NSB) gewoonlijk' (er waren dus uitzonderingen denkbaar) 'reeds in hoge mate ongeoorloofd' was, en de priesters lazen in een aparte, niet-gepubliceerde instructie dat aan leden van de NSB, de WA en de Nederlandse SS alsmede aan diegenen die de NSB in belangrijke mate steunden, de sacramenten onthouden moesten worden.¹ Eén uitzonderingsgrond werd erkend: 'daadwerkelijke dwang die de betrokkene onmiddellijk voor de keus stelt om of lid van de NSB te worden of anders zijn ambt of betrekking te verliezen en daardoor brodeloos te worden.' Die uitzonderingsgrond zou echter alleen dan gelden indien er 'voldoende ruchtbaarheid aan gegeven (werd) dat men slechts onder dwang' toetrad en het lidmaatschap moest 'zuiver passief' blijven. Bovendien: was in een katholiek gezin alleen de vader NSB'er, dan konden de kinderen het sacrament van de doop ontvangen als de vader maar schriftelijk verklaarde dat hij de moeder niet zou beletten, de kinderen een katholieke opvoeding te geven.

Dergelijke verklaringen waren vóór de bezetting reeds gevraagd wanneer een katholiek met een niet-katholiek trouwde en toch een kerkelijk huwelijk begeerde. De voltrekking vond dan niet in de grote kerkruimte plaats maar ergens achteraf, in de sacristie, en zulk een 'gemengd huwelijk' werd ook niet kerkelijk aangekondigd. Welnu, dergelijke gevallen deden zich in '41 ook voor met katholieke niet-NSB'ers die met NSB'ers wilden trouwen. Het

¹ De Oud-Katholieke Kerk en de nog kleinere Vrije Katholieke Kerk die in Huizen een bisschopszetel had, lieten NSB'ers wél tot de sacramenten toe; deze laatste kerk had niets met het traditionele catholicisme te maken.